

Bulgar Ozan Elisaveta Bagryana'nın Şiirlerinde

Kadın-Anne ve Sevgi-Aşk Temaları

The Themes of Woman-Mother and Affection-Love in the Poems of Bulgarian Poet Elisaveta Bagryana

İsmail Orkun ATASOY

ORCID: 0000-0003-1263-2681 ◆ Dokuz Eylül Üniversitesi, Genel Dilbilim ABD, Doktora Öğrencisi ◆
iorkunatasoy@gmail.com

Özet

Bu çalışmada Bulgaristan'ın ünlü kadın ozanı Elisaveta Bagryana'nın renkli yaşamı, ozan ustalığı ve yazın başarıları irdelenmeye çalışılmıştır. Bulgaristan yazınında özel ve ayrıcalıklı bir yeri olan Bagryana, bireysel ve toplumsal özgürlükleri bayraklaştıran, hak ve adalet arayan, başkaldırcı ve güçlü kadın imajıyla dikkat çekmektedir. Aslında Bagryana oyun ve masal yazarıdır; ancak bununla birlikte gazete ve dergi yayımcısı, yetenekli bir çocuk yazarı ve aynı zamanda da sıra dışı bir şiir ökesidir. Bu nedenle kendisi çok meslekli ve çok yönlü bir kadın sanatçı olarak da görülebilir. Bagryana iki farklı yüzyılda yaşamış, hem Bulgar yazınının yenilikçi çağcıl feminist kadını hem de yurtsever yazar olarak bilinmektedir. Ünlü ozan, uzun yaşamı boyunca, feodal tutumları ve ilkel toplumsal ön yargıları gereksiz gören, erkek egemenliğindeki bir dünyada yaşamayı reddeden, kadınların çağdaşlaşmalarından ve özgürleşmelerinden yana olan bir ozan olarak ünlenmiştir. Bu araştırmada hem "kadın ve anne Bagryana" hem "Yurtsever ulusalcı Bagryana" hem de "Ünlü ozan Bagryana'nın" çok kimlikli portreleri aynı anda tanıtılmıştır. 20. yüzyılın en önemli Bulgar ozanlarından biri olarak kabul edilen Bagryana'nın yazınsal yapıtlarında lirik aşk, yaşam kesitleri, güzel duygusal güzellik, doğa objeleri, özgürlük ve gençlik temaları, bireysel ve toplumsal sorunlar, toprak ve vatan sevgisi, insan portreleri ve politik temalar yan yana yer almaktadır. Onun şiirleri ne soluk kesen sözcükler ne sıra dışı benzetmeler ne de olağanüstü sözcük oyunları ile dikkat çekmektedirler. Onun yazınsal yapıtları sıradan, ezgili, yalın ve hayatın içinden şiirler olarak tanımlanabilirler. Bu çalışmanın öncelikli amacı Bagryana'nın yaşam serüvenini, sanatsal başarılarını ve şiir dünyasını Türk okuyucularına tanıtmaktır. Bu araştırmanın bir başka amacı ise Bagryana'nın şiir dünyasını büyüteç altına alarak sevgi/aşk ve kadın/anne temalarını irdelemektir. Bu araştırmanın, ülkemizde Bulgaristan yazını alanında önemli bir yayın boşluğunu doldurması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Yazını, Elisaveta Bagryana, Bulgar Şiiri, Kadın Ozan.

Extended Abstract

Checked

Bagryana, without a doubt, is one of the most captivating, colorful, and gifted poets of Bulgarian literature. Her works are among the most feminine, emotional, and impressive poems that Bulgarian literature has ever known. Bagryana's artistic world is magnetic, fascinating, philosophical, and full of love and enthusiasm. A united and simultaneously contradictory artistic world, a poetic world that challenges the patriarchal order and is emotional and sincere at the same time, a world that is easy to interpret and sometimes compelling to understand. Her literary works are interwoven with the quest for freedom and equality, selfless nationalism and captivating romanticism, longing for women's rights and love, masculine courage, and an ardent love of life. Therefore, Bagryana is known as both a belligerent and libertarian writer of Bulgarian literature and a poet who was often questioned and criticized. Individual struggle and women's rights, social liberation and love of the homeland, ethnic folklore and patriotism, observations of international travels, quest for love, and passionate devotion to life were at the core of her literary works. Bagryana was born into this world to fight for and defend individual and social rights, glorify her homeland, worship love, and distribute her love, and she, to a great extent, succeeded in this. Her feminine kindness and sensitivity, unconditional love for her homeland, and a liberal feminist perspective from beyond her age were the most critical characteristics that distinguished Elisaveta Bagryana from other Bulgarian poets.

Throughout her life, the author faced the dilemmas of good/bad, beautiful/ugly, correct/wrong, and sin/good deed, and her life adventure, love, and works of art were full of similar dilemmas. In her poems, love was fascinating, innocent, sacred, deadly, destructive, and sinful. There was love in her works that burnt and destroyed everything in her path; it was hopeless and wild, shattering and wounding. Bagryana's poems were highly emotional, sincere, rebellious, revolutionary, romantic, passionate, and powerfully connected to traditions. Her portraits of women in poetry were full of contradictions - eternal and rebellious, sacred and loving, and marginated and sinful simultaneously. A woman full of life, love, freedom, and passion. Bagryana was a playwright and fairy tale writer, a newspaper and magazine publisher, a gifted children's writer,

and an extraordinary poet. Therefore, she can be deemed a multi-professional, multi-talented, and versatile Bulgarian artist.

In the Balkan literary circles, Bagryana is recognized as both an innovative modern woman of Bulgarian literature and a headstrong revolutionary feminist writer who lived in two different centuries. Bagryana, a versatile writer, created a portrait of a writer who considered feudal attitudes and primitive social prejudices superfluous, refused to live in a male-dominated world, and supported the modernization and liberation of women throughout her long life. Therefore, Bagryana, who occupied a unique and privileged place in Bulgarian literature, stood out with her rebellious and strong woman image, stood for individual and social freedoms, and sought rights and justice.

Considered one of the most outstanding Bulgarian poets of the 20th century, Bagryana's literary works included lyrical love, slices of life, beautiful sensual beauty, natural objects, themes of freedom and youth, individual and social problems, love of the land and homeland, human portraits and political themes. Her poems were not salient with breathtaking words, metaphors, or wordplay. Her literary works are ordinary, melodic, simple, and everyday poems. Then, where is Bagryana's literary originality and artistic mastery concealed?

Her most excellent artistic qualities included narrating simple events in a simple and emotional language that suited the public and the reader. Bagryana was a great and gifted poet because she brought a new feminine perspective to Bulgarian literature by considering life and death, love and longing, nature, and the homeland through a woman's eyes. Fearless and sincere observations, a revolutionary and libertarian spirit, and a discourse that rebelled against social traditions were the other artistic qualities that made her an immortal poet. Freedom in ideas and discourse, freedom in desires and goals, freedom in the spiritual world and expressions, combined with the quest for individual rights and social justice, transformed into a destructive and transformative wave of freedom that challenged the taboos of the time, and all of these were felt very strongly in Bagryana's poems. As a result, her commitment to human rights and freedoms was another artistic quality that ranked Bagryana among the great Bulgarian poets.

Elisaveta Bagryana, one of the most applauded, extraordinary, and beloved representatives of Bulgarian literature, was an author who was not very well known and not much contended in our country. Therefore, the central aim of this study was to introduce the life story, artistic achievements, and world of Bulgarian poetry to Turkish readers and the scientific world. Another aim of this study was to investigate the themes of love/romance and woman/mother by examining the poetry world of Bagryana.

Document analysis was utilized as a data collection tool since the articles, scripts, newspaper articles, and scientific theses published about the Bulgarian author Elisaveta Bagryana were investigated in the study. "Document analysis involves the analysis of written materials containing information about the phenomenon or phenomena targeted for the study." The first section reviewed the scientific literature on Elisaveta Bagryana in depth. The academic articles, scripts, script sections, journals, and scientific theses written in Bulgarian, Russian, English, and Turkish were reviewed and analyzed in this context. Furthermore, the literature review also included the views and observations of Bulgarian literary experts on Bagryana and the articles in daily newspapers and magazines.

Keywords: Bulgarian Literature, Elisaveta Bagryana, Bulgarian Poetry, Poetess.

Giriş

Elisaveta Bagryana, Dora Gabe, Blaga Dimitrova, Leda Mileva, Fani Popova – Mutafova, Miryana Basheva, Vera Mutafova, Petya Dubarova ve Yana Yazova Bulgaristan'ın en ünlü ve en çok okunan kadın yazarlarının başında yer alırlar. Bulgaristan yazınında derin izler bırakan ve farklı tarihsel dönemlerde yaşamış olan bu özgür ruhlu kadınlar, yazın dergilerinde, ulusal bilgiliklerde ve okul betiklerinde çoktan yerlerini almışlardır. Bu araştırma Bulgar ünlü ozanlardan yalnızca birini Elisaveta Bagryana'yı büyüteç altına alacaktır. Bagryana, kuşkusuz Bulgaristan yazınının en renkli ve en yetenekli ozanlarından biridir. Onun yarattığı yapıtlar Bulgaristan yazınının şimdiye değin tanıdığı en kadınsı, en duygun ve en etkileyici şiirlerinin başında gelirler. Bagryana'nın sanatsal dünyası büyüleyici, sevgi ve coşku dolu bir dünyadır. Birleşik ve aynı zamanda çelişkili bir sanatsal dünya; ataerki düzene meydan okuyan ve aynı zamanda duygusal ve içtenlikli bir şiirsel dünya; okunması kolay anlaşılması bazen çetin bir dünya. Onun edebi yapıtları, özgürlük ve eşitlik arayışlarıyla, özverili ulusalcılıkla, büyüleyici romantizmle, kadın hakları ve aşk özelemleriyle, erkeksi yüreklilik ve ateşli yaşam sevgisiyle örülmüştür. Bu nedenle Bagryana, Bulgaristan yazınının hem savaştı ve özgürlükçü yazarı hem de sık sık sorgulanan ve eleştirilen ozanı olarak da bilinir. Bireysel savaştım ve kadın hakları, toplumsal kurtuluş ve yurt sevgisi, budunsal folklor ve yurtseverlik, yurt dışı gezi gözlemleri, aşk arayışı ve tutkulu yaşam bağlılığı onun yazınsal yapıtlarının özeğinde yer almaktadır. Aleksandra (2018)'ya göre Bagryana savaştım vermek için, bireysel ve toplumsal hakları savunmak için, yurdunu

yüceltmek için, aşka tapmak için, sevgisini dağıtmak için dünyaya gelmiştir ve bunu da büyük ölçüde başarmıştır. Kadınsı nezaket ve duyarlılık, koşulsuz yurt sevgisi, çağın ötesinden gelen özgürlükçü feminist bakış açısı Elisaveta Bagryana'yı diğer Bulgar ozanlarda ayıran en önemli özelliklerinin başında gelir.

Yaşamı boyunca iyi/kötü, güzel/çirkin, doğru/yanlış, günah/sevap ikilemleri ile yüzleşen yazarın yaşam serüveni de aşkları da sanat yapıtları da benzer ikilemlerle doludur. Onun şiirlerinde aşk hem büyüleyici, masum ve kutsal hem de öldürücü, yıkıcı ve günahkârdır. Yoluna çıkan her şeyi yakıp yıkan, imkânsız ve çılgın, parçalayan ve yaralayan bir aşk vardır onun yapıtlarında. Bagryana'nın şiirleri son derece duygusal ve içtendir, ama aynı zamanda başkaldırıcı ve devrimcidir, romantik ve tutkulu ama aynı zamanda geleneklere güçlü bir biçimde bağlıdır. Onun şiir dünyasında kadın portreleri çelişkilerle doludur - aynı anda hem ebedi ve asi hem kutsal ve sevecen hem de dışlanan ve günahkârdır. Yaşam dolu sevgi dolu özgürlük dolu aşk dolu bir kadın.

Bulgaristan yazınının en çok alkışlanan, en sıra dışı ve en çok sevilen temsilcilerinden biri olan Elisaveta Bagryana ülkemizde pek tanınmayan ve pek tartışılmayan bir yazardır. Bu nedenle bu çalışmanın öncelikli amacı Bulgar yazarın yaşam serüvenini, sanatsal başarılarını ve şiir dünyasını Türk okuyucularına ve bilim dünyasına tanıtmaktır. Bu araştırmanın bir diğer amacı ise Bagryana'nın şiir dünyasını büyüteç altına alarak sevgi/aşk ve kadın/anne temalarını tartışmaktır.

Amaç

Bulgaristan edebiyatının en çok alkışlanan ve en sıra dışı temsilcilerinden biri olan Elisaveta Bagryana ülkemizde pek tanınmayan ve pek tartışılmayan bir yazardır. Bu nedenle bu çalışmanın öncelikli amacı Bulgar yazarın yaşam serüvenini, sanatsal başarılarını ve şiir dünyasını Türk okuyucularına ve bilim dünyasına tanıtmaktır. Bu araştırmanın bir diğer amacı ise Bagryana'nın şiir dünyasını büyüteç altına alarak sevgi/aşk ve kadın/anne temalarını irdelemektir.

Yöntem

Araştırmada Bulgaristanlı yazar Elisaveta Bagryana ile ilgili yayımlanan makaleler, kitaplar, gazete haberleri ve bilimsel tezler incelendiği için veri toplama aracı olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar." (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 189). İlk aşamada, Elisaveta Bagryana'yla ilgili bilimsel alanyazın derinlemesine incelenmiştir. Bu kapsamda, Bulgarca, Rusça, İngilizce ve Türkçe kaleme alınan akademik makaleler, kitaplar, kitap bölümleri, dergiler ve bilimsel tezler taranmış ve incelenmiştir. Ayrıca, Bagryana ile ilgili Bulgar edebiyat uzmanlarının görüş ve tespitleri ile günlük gazete ve dergilerdeki yazılar da literatür taramasına dahil edilmiştir.

Bulgular

Elisaveta Bagryana'nın Renkli Yaşam Serüveni

Gerçek adı Elisaveta Lübomirova Belçeva, takma adı Elisaveta Bagryana olan ünlü Bulgar yazar 29 Nisan 1893 yılında Sofya kentinde memur bir ailede dünyaya gelmiştir. Doğduğu şehirde ilköğretimini ve liseyi tamamlayan yazar, ilk şiirlerini daha çocuk yaşlarda kaleme almıştır. 1907 – 1908 döneminde Bulgaristan'ın eski başkenti olan Tırnovo kentinde ailesiyle birlikte yaşayan yazar bu tarihi şehirde ilk şiirlerini yazmaya başlamıştır. Tırnovo kentinde Bagryana'nın yazın öğretmeni olan Dimitir Rashev onu yazına yönlendiren, yazar olmasını destekleyen ve şiir dünyasıyla tanıştıran ilk hocası olmuştur. 1907 yılında kısa süreliğine babasının doğduğu şehir olan Sliven'de yaşayan Bagryana, 1908 yılında yeniden Sofya kentine dönmüştür (Mihaylova, 2022).

1994 yılındaki bir söyleşide Bagryana çocukluk dönemi ve ailesi ile ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur (BTA, 2023):

"Babam Lyubomir Belchev Sliven kentinde doğmuş ve yaşamıştı. Adını taşıdığım babaannem Elisaveta Jeleva, Sliven'deki ilk öğretmenlerden biriymiş. Babam bir zanaatkâr ve tüccardı. Daha sonraki dönemde babam Tırnovo – Borushtitsa arasındaki

yeni demiryolu hattının yapımında inşaat sorumlusu olarak çalışmış. Annem çocuklarla eğlenmeyi ve oyun oynamayı çok seviyordu. Ev ortamında tiyatro oyunları yapardık hep birlikte, basit oyuncu kostümlerimizi de annem anıklar ve dikerdi”.

Genç ozan, 1908 – 1910 döneminde Birinci Sofya Kız Lisesinde okumuş ve okulunu 1910 yılında başarıyla tamamlamıştır. Gençlik ve öğrencilik yıllarında Bagryana'nın resim sanatı, müzik ve dans, gök bilimi ve astroloji ile ilgilendiği bilinmektedir. 1910 – 1911 döneminde Yambol (Türkçesi: Yanbolu) vilayeti sınırları içindeki Nedyalsko (Aftane) köyünde kısa süreliğine öğretmenlik yapmış olan Bagryana, bu küçük köyde yaşamının ilk aşkı olan Todor Hristov ile tanışmıştır. Bu iki genç öğretmenin ortak yönleri meslektaş olmaları ve şiir yazmalarıdır. Ancak bu erken ilişki çok da uzun sürmemiştir. Bagryana, Sofya'ya dönünce Todor'u unutmuş ve aşkları alevlenmeden sönmüştür. 1911 – 1915 döneminde Sofya Kliment Ohridski Üniversitesi Slav Filolojisi bölümünde öğrenci olan Elisaveta'nın, hem Bulgar hem de Dünya yazını ile ilk kez çok yönlü temasları olmuş, bu bağlamda da ilk araştırmalarını ve okumalarını yapmıştır. Tam da üniversite öğrenciliği dönemde genç Elisaveta, bugün Bulgaristan yazınının en büyük yazarları arasında yer alan Dimço Debelyanov, Yordan Yovkov, Hristo Yassenov, Georgi Rayçev ve Konstantin Konstantinov ile yakın dostluk kurmuş ve geleceğin yazarı olarak onlardan çok etkilenmiştir. Özellikle de Yordan Yovkov'la olan yakın dostluğu onun yazarlık yaşamını büyük ölçüde etkilemiştir. 1915 yılında Bagryana, Bulgaristan'ın en köklü ve en büyük üniversitesinden (Sofya Kliment Ohridski Üniversitesinden) diploma alıp başarıyla mezun olmuştur (Sarandev, 2000; Antonova, 2018; Peyçeva, 2005)

Bagryana'nın ilk şiirleri olan “Gece Şarkısı” (Вечерна песен) ve Neden (Защо) 1915 yılında “Çağdaş Düşünce” (Съвременна мисъл) dergisinin 33 ve 36 sayılarında yayınlanmıştır. Genç ozan bu ilk şiirlerini Lüboмира Belçeva adıyla imzalamıştır. Bagryana'nın sanatsal yeteneğini ilk keşfeden ve onu yazmaya teşvik eden ilk kişi ünlü Bulgar yazar Yordan Yovkov olmuştur. Genç ozanın 1915 yılında yayınlanmış olan ilk şiirlerinin de Yovkov sayesinde “Çağdaş Düşünce” dergisinde yayınlandıkları bilinmektedir (BTA, 2023). 1915 – 1919 döneminde Bagryana, önce Vratsa (Türkçesi: İvraca) vilayetinde daha sonra ise Küstendil (Türkçesi: Köstendil) vilayetinde lise öğretmeni olarak çalışmıştır. Tam da bu dönemde genç ozan, birçok savaşta görev almış, Albay İvan Shapkarev ile tanışmış ve onunla 1919 yılında evlenmiştir. Çok geçmeden genç ailenin ilk çocuğu olan Lüboмир dünyaya gelmiştir. Aslında Shapkarev'e âşık olmadan evlendiğini, eşinden çok onun subay üniformasını sevdiğini daha sonraki röportajlarda Bagryana açık yüreklilikle itiraf etmiştir. Evdeki askeri disiplin ve kayınvalidesinin gelini sürekli izleyip azarlaması Elisaveta'nın mutsuz olmasına yol açmıştır. Özgürlüğüne düşkün olan genç yazar, kendini kafese kapatılmış bir kuş gibi görmüştür. Bu dönemde eşi de kayınvalidesi de Elisaveta'nın şiir yazdığını bilmedikleri için, genç ozan herkesten saklı olarak yazarlığını sürdürmüştür. Bu nedenle de ailesinin öğrenmemesi için, bu dönemde yayımlanan şiirlerini takma adlar altında farklı dergilere göndermiştir. Bazı yazın tarihçilerine göre, Shapkarev, karısının yazınsal çalışmalarını kıskanmış, bu nedenle de evliliklerinin başında Bagryana'nın şiir defterini yakmıştır (<https://vsichkitemi.com/8-20-interesni-fakta-elisaveta-bagryana/>).

1921 yılında radikal bir karar alan genç ozan Sofya kentine dönme kararı almış ve bu şehirde etkin yazın yaşamını sürdürmeye başlamıştır. 1921 – 1927 döneminde Bagryana “Yüz (Лик), “Halkın Sesi” (Народен глас) ve “Kadının Gazetesi” (Вестник на жената) aynı zamanda da “Çağdaşlık” (Съвременник), “Toplumsal Düşünce” (Обществена мисъл), “Demokratik Tespit” (Демократичен преглед) ve “Altın Boynuz” (Златопор) gibi dergilerde yazılar ve şiirler yayınlamaya başlamıştır. 1922 yılında “Altın Boynuz” (Златопор) dergisinin 9. sayısında yayımlanan “Güney” (Юг) yapıtında Elisaveta ilk kez “Bagryana” takma adını kullanmış ve ölümüne kadar da bu ad altında yapıtlarını yayınlamıştır. Ünlü Bulgar yazın eleştirmeni Svetlozar İgor'a göre (İgov, 2002) genç ozana “Bagryana” soyadını Vladimir Vasilev vermiştir.

Yine 1922 yılında genç ozan Anna Ahmatova ve Marina Tsvetaeva gibi ünlü Rus yazarların şiirlerini Bulgarcaya çevirerek yayınlamıştır. 1924 yılında ise Bagryana, Kahraman Lyubço (Юнак Любчо) adı altında ilk çocuk şiirini “Çocuk Sevinci” (Детска радост) dergisinde yayınlarak çocuk yazını alanına da ilk adımını atmıştır. Genç yazarın ilk betiği olan “Ebedi ve Kutsal” (Вечната и

святата) 18 Aralık 1927 tarihinde yayınlanmasıyla birlikte Elisaveta Bagryana Bulgaristan yazın dünyasında kendini hem yeni ozan olarak duyurmuş hem de yetenekli yazar olarak ispatlamıştır. "Ebedi ve Kutsal" betiği yayımlandıktan sonra 1928 yılında yazın eleştirmeni Dimitar Mitov genç yazar hakkında şu tespitlerde bulunmuştur: "*Bagryana'nın şiiri yerel ve ulusalcı, gerçek ve somut, Bulgar kökenlidir çünkü onun yapıtları Bulgar halkının başkaldırıcı ruhunu ve özgürleşme arayışlarını yansıtmaktadır.*" (BTA, 2023).

Resim 1. Genç yazar Elisaveta Bagryana.

1931 yılında Elisaveta Bagryana'nın ilk çocuk şiir betiği olan "Yuvarlanan Yıl" (Търкулната годинка) Sofya'da yayınlanmıştır. Dikkat çeken ve yetenekli genç kadın yazarın yazın başarıları fazla gecikmeden, ardı ardına gelmeye başlamıştır. Şubat 1924'te, kaleme aldığı "Guguk Kuşu" şiiriyle Bagryana, Bulgaristan Eğitim Bakanlığı yazın komitesinin özel şiir ödülünü kazanmıştır. Bagryana Nisan 1924'te Bulgar Yazarlar Birliği'ne kabul edilmiş ve aynı yılın 2 Aralık tarihinde de Ünlü Bulgar ozan Peyo Yavorov'un ölümünün 10. yıl dönümü nedeniyle ilk kez kalabalık halk kitleleri önünde yazın ve şiir okumalarına katılmıştır. Genç ozan, Nisan 1925'te Bulgaristan Eğitim Bakanlığı tarafından verilen 1924 Yılı Özel Şiir Ödülünü almıştır (Peyçeva, 2005; Sarandev, 2000).

Resim 2. Elisaveta Bagryana ve oğlu Lyubomir Shapkarev.

1930 yılında Elisaveta Bagryana, Bulgar Kadın Yazarlar Kulübü'nün kuruluşunda etkin rol almıştır. Ekim 1940'ta bir grup yazar ve aydınla birlikte Bulgar Yahudilerini Nazilerden ve Faşist yöneticilerden savunmak için Bulgaristan Ulusal Meclisi'ne gönderilen açık mektubu imzalamıştır. Yaşamı boyunca dışlanan toplulukların, sömürülen bireylerin ve ezilen azınlıkların yanında yer alan Bagryana'nın hem toplumsal adalet savaşçısı hem de ateşli insan hakları savunucusu olduğu bilinmektedir. 1952 yılında Elisaveta Bagryana "Septemvri" dergisinin baş yayımcılığına ve yayın kurulu üyeliğine atanmış ve 25 yıl boyunca derginin "Şiir" bölümü başkanlığını başarıyla yürütmüştür (BTA, 2023).

Elisaveta Bagryana 23 Mart 1991 tarihinde 98 yaşında vefat etmiştir. Ünlü yazarın son yaşadığı yer Gorna Banya kasabasındaki huzurevi olmuştur. Yaşlılık döneminde kadın ozanın çevresinde ne sevdiği erkekler ne çocukları ne torunları ne de arkadaşları vardır. Birçok Bulgar ozan gibi Bagryana da yaşlılık döneminde kimsesiz kalmış ve yapayalnız ölmüştür. Ölümünden sonra oğlu Lyubomir Shapkarev, annesinin resmî belgelerinin, yazışmalarının, uluslararası ve ulusal ödüllерinin büyük bir kısmını Ulusal Tarih Müzesi ve Ulusal Yazın Müzesi'ne devretmiştir (<https://vsichkitemi.com/8-20-interesni-fakta-elisaveta-bagryana/>).

Bagryana'nın Yaşamını Derinden Etkileyen Beş Talihsiz Aşk

Albay Shapkarev ile evliliğini sonlandırıp resmen boşandıktan sonra 1924 – 1955 döneminde Bagryana'nın birçok erkekle gizli birlikteliği ve arkadaşlığı olmuştur. Ama bunlardan yalnızca üç kişiyle ünlü yazar nikâh masasına oturmuştur: Profesör Boyan Penev, Dimitar Vilev¹ ve Aleksandır Likov. Aslında 1955 yılında kadar Bagryana dört kez evlenmiş ama bir türlü aradığı doğru eşi bulamamış ve özlediği mutluluğu yakalayamamıştır. Yaşamı boyunca usanmadan, utanmadan, sevmenin ve sevilmenin peşinde koşmuş olan Bagryana, düşlerindeki beyaz atlı prensi bulabilmek için, imgelerindeki aşka kavuşmak için çırpınıp durmuştur. Bu nedenle sevgi ve aşk sözcükleri olmadan hem Bagryana'nın renkli yaşamı hem de varsıl şiir dünyası anlamsızlaşmaktadır. Aşağıdaki satırlarda 1924 – 1955 döneminde Bagryana'nın fırtınalı aşk yaşamı açıklanmıştır.

1924 yılında Elisaveta Bagryana ünlü Bulgar yazın eleştirmeni Profesör Boyan Penev ile tanışmış ve çok zaman geçmeden aralarında ateşli bir romantik ilişki başlamıştır. Daha yaşlı ve olgun olan Penev hem genç kadın ozanın yazın biçimini hem de bireysel yaşamını ve aşk dünyasını derinden etkilemiştir. Aslında 1924 – 1926 döneminde hem Bagryana Albay Shapkarev ile evliliğini sürdürmektedir hem de Boyan Penev'in ünlü Bulgar yazar Dora Gabe ile evliliği vardır. Bir başka anlatımla, her ikisi de evli olmalarına rağmen, aralarındaki güçlü çekim ve zamansız aşk, her iki yazarın da yaşantılarını derinden etkilemiştir. 1926 yılında kocasından resmen boşanan Bagryana, Sofya kentinde küçük bir kiralık dairede tek başına yaşamaya başlamış. 1926 yılında Elisaveta Bagryana ve Boyan Penev Fransa'ya birlikte gitmişler ve Paris'te yaşamaya başlamışlardır. Fransa'nın farklı yörelerini ve kentlerini birlikte dolaşan âşık çift, romantik ilişkinin tadını özgürce gözlerden uzak başka topraklarda yaşamışlardır. Bagryana'nın kaleme aldığı "Bretan" başlıklı şiirleri tam da Fransa'daki gezi gözlemleri ve yaşantıları yansıtmaktadır. Fransa'dan Bulgaristan'a döndüklerinde Boyan Penev, resmi nikâhlı eşi olan Dora Gabe'den boşanmaya ve Bagryana ile evlenmeye karar vermiştir (<https://woman.bg/article/2023080402184267357>).

Aslında Dora Gabe ile Elisaveta Bagryana birçok kişinin düşündüğü gibi rakip veya düşman değil, yıllar boyu hiç kavga etmeyen yakın arkadaşlar olarak ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Bu iki ünlü Bulgar yazar arasındaki karmaşık ilişkiler zinciri, Bulgar yazın tarihinin bir türlü çözümlenmemiş en karmaşık ve en ilginç olaylarından biridir. Dora Gabe, Boyan Penev ve Elisaveta Bagryana arasındaki gizemli üçgen aslında çok boyutlu bir çokgendir çünkü bu iki kadın yazar, yaşamlarının farklı dönemlerinde aynı beş erkeği paylaşmışlardır. Ama meslektaş, ama resmi nikâhlı eş, ama dost, ama

¹ Aslında Elisaveta Bagryana ile Dimitar Vilev arasında resmi bir nikâh olmadığından dolayı, birlikte yaşamaları tam bir evlilik olarak adlandırılmaz.

sevgili tam beş farklı erkek hem Dora Gabe'nin hem de Elisaveta Bagryana'nın özel dünyasına girmeyi başarmış. Toplumsal eleştirilere ve magazin haberlerine konu olan bu renkli ilişkiler, geriye yüzlerce dedikodu, yüzlerce bireysel yorum ve yüzlerce yanıtsız soru bırakmışlardır. Sonuç olarak özel yaşamlarında ve aşk dünyasında rakip olan Dora Gabe ile Elisaveta Bagryana, meslektaş ilişkilerinde ve yazarlar dünyasında kardeş kadar birbirlerine yakın kalmayı başarmışlardır (<https://chr.bg/istorii/lichnosti/silata-na-peroto-elisaveta-bagryana-fatalnata-zhena/>).

Aşağıdaki satırlarda Boyan Penev'in Elisaveta Bagryana'ya yazmış olduğu duygu dolu bir mektubun özetlenmiş hâli yer almaktadır. Bu iki ünlü yazar arasındaki ateşli ilişkinin içyapısını yansıtmaya açısından ve özellikle de Penev'in kalbinde kopan duygu fırtınalarını yansıtmaya bakımından bu içtenlikle yazılmış olan mektup büyük önem taşımaktadır:

“Sevgili Liza², mektup yazmayı pek sevmem. En uzun, en ayrıntılı mektubumda bile sana ne söyleyebilirim ve anlatabilirdim ki? Sadece seni çok özlediğimi, seni unutmadığımı ve asla seni unutmayacağımı, seni her zaman olduğun gibi çok ama çok sevdiğimi söyleyebilirim. Ama benim sevgimle senin üzüntünü azaltabilir miyim? Seni görmek, seninle baş başa birlikte olmak istiyorum; sana özel bir şey söylemek için değil, seni sadece yakından hissetmek için tüm bunları istiyorum. Bu dayanılmaz istek ve bitmeyen arzu bana çok acı veriyor. Seni görmeyi o kadar çok istiyorum ki artık mucizelere inanmaya başladım, yaşamımda inanılmaz, imkânsız bir şey beklemeye başladım. Eğer kendi içimizde, kalplerimiz aramızda hiçbir engel yoksa dış engellerin ne önemi olabilir ki? Aşkımız tüm engelleri yenecek ve zaman denilen kavram da bunu kanıtlayacak. Bu gerçeklikle yaşamak benim için acı verici bir durumdur. Arkadaşlarımla pek buluşmuyorum, önceden karar verdiğim için değil, sadece onlara katlanamadığım için. Genellikle evde kapalı kalıyorum, çalışıyorum – kalbimdeki hüznün ve acı odaklanmama izin vermiyor. Arkadaşlar sık sık kapımı çalıyorlar ama kimseye açmıyorum, kimseye konuşmak istemiyorum. Tek bir şey istiyorum: beni sevmen - ve senin sevgin sana sadece neşe getirsin - öldürmek veya yok etmek için sevgi değil, inancını ve iradeni güçlendiren bir sevgi. Sakın umutsuzluğa kapılma, huzurunu ve dengenizi yitirme, iradeli ve güçlü ol. Kendini umarsız ve küçük düşürmek yerine, acı çekmeyi tercih et. Bil ki her konuda senin yanımdayım, seni düşüncelerimde bir an bile yalnız bırakmıyorum. İnan: bir gün zaman geçecek, yeniden birlikte olacağız, yaşanan tüm endişeleri ve sıkıntıları unutacağız. Şimdi nasıl ve nerede buluşabileceğimizi düşünmeye başladım. Herkesin, hatta yakın dostlarımızın bile bizi gizli gizli izledikleri hislerine kapılıyorum. İçlerinden bazıları bizler hakkında şu görüşü ortaya koymuşlar: "Onlar bizi kandırmak istiyorlar". Arkadaşlarımız hiçbir biçimde aldatılmış veya kandırılmış olarak kendilerini görmek istemezler, bizler karşısında bir an bile gözlerini kapatmak istemezler. Meraktan ölecekler ama aramızda neler olduğunu öğrenene kadar rahat durmayacaklar. Ama bu günler de geçecek. Geriye sadece güzel şeyler kalacak. Acı çeken çocuğum - seni çok ama çok öpüyorum. Beni unutma ve sakın umutsuzluğa kapılma.”

Senin Boyan

Kasım 1925, Perşembe (Mihaylova, 2024).

Bu yapmacıksız ve içten yazılmış mektupta hem Penev'in Bagryana'ya karşı duyguları ve düşünceleri hem de bu ilişkinin gizli/saklı yönü çok net anlaşılmaktadır. Arkadaşlarına dahi bu ilişkinin ayrıntılarını anlatmaktan çekinen iki sevgilinin, toplumsal eleştirilerden ve toplumsal tepkilerden çekindikleri de gayet net anlaşılmaktadır. İki evli sevgilinin saklı ilişkilerini herkesten uzak, kendi aralarında özel olarak yaşamak istemeleri mektuptaki her satırda hissedilmektedir. Penev'in Bagryana'ya olan tutkulu ve ateşli aşkının her satırda hissedildiği gibi.

Profesör Boyan Penev ile Dora Gabe'nin boşanma davası yerel yargievinde 15 Temmuz 1927'de görüşülmesi planlanmış ama bu boşanma hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Penev ile evlilik

² Boyan Penev sevgilisi Elisaveta'ya hitap ederken kısaltılmış adı olarak “Liza” adını kullanmayı seviyormuş.

planları yapan Bagryana, sevgilisi Penev'in boşanmasını dört gözle beklerken hiç beklenmedik ölüm haberiyle sarsılmıştır. 25 Haziran 1927 tarihinde Profesör Boyan Penev yalnızca 45 yaşında iken yaşama veda etmiş ve geriye gözü yaşlı eşini ve mutsuz sevgili Elisaveta Bagryana'yı bırakmıştır. Basit bir apandisit ameliyatından sonra yaşanan sağlık komplikasyonları nedeniyle erken yaşta ölen Penev, Bulgaristan'ın en yetenekli yazın uzmanlarından biri olarak bilinmektedir. Penev öldüğünde Bagryana yalnızca 34 yaşındadır. Koşarak sayrılarevine gelen Bagryana, Penev'in soğuk bedeniyle karşılaşmış ve onu kurtaramadığı için bir türlü kendini bağışlayamamıştır. Mutsuz Bagryana düğün hazırlıkları yaparken, cenaze hazırlığında bulmuş kendini ve yitirdiği sevgilisinin ardından "Requiem" adında çok etkileyici bir şiir yazmıştır. Bu duygu dolu şiirden küçük bir kesit onun yüreğinde esen fırtınaları belki yansıtabilir:

*Ey üzerimdeki kanat, kara yazgının kanadı sen,
bilirim ki başımdan kalkmayacaksın ömrümce.
Sabah çanı çalmadan, akşam çanı çaldı birden
cenazeler yaşadım, düğün törenlerinden önce...*
(<https://litclub.bg/library/bg/bagryana>)

Aslında Penev ile Bagryana arasında süren fırtınalı ve kısa süreli aşk ansızın başlamış ve ansızın bitmiştir. Boyan Penev ile Elisaveta Bagryana arasında 11 yıl yaş farkı olmasına rağmen, aralarındaki ilişki hem kutsal ve yüce hem de sıra dışı ve günahkâr bir aşk olarak algılanmıştır. Güçlü biyolojik çekim, temiz ve romantik birliktelik, karşılıklı sevgi ve özlem, tapınma ve acı, trajik ve mutsuz final bu aşkı betimleyen en doğru sözcükler olmalıdırlar. Bagryana ile Penev arasındaki aşk güçlüklerle ve engellerle dolu gönüllü bir bütünleşme ve içtenlikli bir birlikteliktir; toplumsal önyargıları ve çağın aktöresel kurallarını aşmayı başaran, ancak beklenmedik bir biçimde gelen ölümü aşamayan sıra dışı bir aşk öyküsüdür. Ulusçu geleneklere, aile düzenine ve toplumsal düzgülere karşı çıkan, başkaldıran ve meydan okuyan bir aşk örneğidir. Sonuç olarak iki ünlü yazıncı bir türlü evlenememişler ve bir türlü de Sofya aristokratik çevrelerinin bitmeyen dedikodularından kendilerini koruyamamışlardır. Penev sonsuza kadar Bagryana'nın "*en romantik, en gizli ve en büyük aşkı*" olarak yüreğinde yer etmiştir. Ama Penev'in gömütlükteki cesedi daha soğumadan Bagryana yeni bir aşka çoktan yelken açmıştır (Mihaylova, 2024).

1930 yılında Sırbistanlı gazeteci ve yazar Rade Draynats, Başkent Belgrad kentinde yayınlanan "Pravda" gazetesinde Elisaveta Bagryana ile ilgili çok kapsamlı bir yazı yayınlamış ve dikkatleri üzerine çekmiştir. Kim bilir belki Draynats, güzel Bulgar kadının dikkatini çekmek ve onunla tanışmak için de tüm bunları yapmış olabilir. Sonuç olarak, 1930'lu yıllarda Bagryana'nın yüreğini bu kez Sırp yazar Rade Draynats fethetmiştir. Bohem dirimi yaşayan ve aşk skandallarıyla ünlenen bu çılgın ozana Bagryana taparcasına bir sevgi beslemiştir. Yaptığı bir söyleşide sevgilisi Draynats hakkında Bagryana şunları itiraf etmiştir: "*Bu yabancıların yanında, ışık saçan bir saraydaymışım gibi kendimi hissediyorum*" (Dimitrova, 2023).

Resim 3. Büyüleyici güzelliğiyle göz kamaştıran ozan Elisaveta Bagryana.

Boyan Penev'in ölümünün ardından 1934 yılında Elisaveta Bagryana, yazar Matvey Vilev (gerçek adı Dimitir Vilev) ile resmi nikâh olmadan birlikte yaşamaya başlamıştır. Böylece genç ve çekici Bagryana hem Penev'i hem de Rade Drainats'ı çok çabuk unutmuş ve zaman yitirmeden bir başka erkeğe yönelmiştir. 1 Ekim 1938'de İvan Vazov Ulusal Tiyatrosu'nun yeni sezon açılışında sergilenen Hanım Efendi "Госпожата" oyununu iki yazar birlikte kaleme almışlardır. Bagryana ve Vilev 1939 yılında "Bayrak" (Знамето) ve "Mucizevi İnsan" " Чудакът" oyunlarını da birlikte kaleme almışlardır. İkinci Dünya Savaşına gönüllü olarak katılan Dimitir Vilev 7 Kasım 1944 tarihinde Sırbistan'ın Bugareni köyü yakınlarındaki çatışmalarda yaşamını yitirmiştir. Bulgaristan Ulusal Tiyatrosu'nda bir gösteri sırasında tanıştığı diplomat Aleksandır Likov ile evlenmiş ve evlilikleri 1954 yılındaki Likov'un ölümüne kadar sürmüştür. Siyaset uzmanı ve dönemin aydın kişilerinden biri olan Likov aslında Dora Gabe'nin nişanlısı idi ve Ulusal Tiyatro'daki bir gösteri esnasında Gabe şahsen arkadaşı Bagryana'yı nişanlısı Likov ile tanıştırmıştır. Güzel ve çekici Bagryana'nın nişanlısını elinden alıp onunla gizlice bir kilisede nikâh kıyacağını öngörememiştir Gabe. Yaşamında bir kez daha Bagryana ile Gabe'nin yolları aşk konusunda kesişmiş ve Boyan Penev olayında olduğu gibi kaybeden de erkeğini yitiren de yine Gabe olmuştur. Tüm bunlara rağmen iki kadın ozan hiçbir zaman birbirine kin ve nefret duymamışlar, tam tersi, arkadaşlıklarını ve saygı dolu ilişkilerini yaşam boyu sürdürmeyi başarmışlardır.

1926 yılında Elisaveta Bagryana ve eşi İvan Shapkarev boşanıp ayrıldıklarında, oğulları 6 yaşındaki Lyubomir'in dedesi ve babaannesi tarafından yetiştirilmek üzere babasının yanında kalması konusunda anlaşmışlardır. Dahası bu boşanmadan haberi olmayan küçük çocuğa, annesinin Paris'te okumaya gittiği söylenmiştir. Annesiz büyüyen Lyubomir, ancak 16 yaşındayken gerçek annesinin kim olduğunu tesadüfen gazetelerden öğrenmiş ve doğal olarak büyük bir psikolojik şok yaşamıştır. Hem kocasını hem de oğlunu terk eden Bagryana'nın dürüstlüğü ve namusu, aile etiği ve annelik sorumluluğu doğal olarak birçok soru imlerini ardında bırakmıştır. Kendi rahatı ve kişisel çıkarları için kendi amaçları ve istekleri için oğlunu gözünü kırpmadan feda eden bir kadının sanatsal yetenekleri değil annelik vazifeleri sorgulanabilir.

Bagryana'nın Şiir Dünyası

Dora Gabe ile Elisaveta Bagryana, hem Bulgaristan'ın ilk kadın ozanlarıdır hem de en sevilen ve en çok okunan kadın yazarlarıdır. Elisaveta Bagryana, Bulgaristan edebiyatının sanatsal yenilikçilerinden biridir. Ataerkil dizgesine karşı çıkan, kadınların sorunlarını, en derin ve en mahrem tinsel deneyimlerini açık açık dile getiren ilk Bulgar ozandır. Atasoy (2014)'a göre, duygulu şiirlerinde Bagryana, gelenekçiliği ve modernizmi, eskiyi ve yeniyi, yaşamı ve ölümü ustaca harmanlayan nadir Balkan yazarlarından biridir. Bulgaristan şiir dünyasında adeta devrim etkisi yaratan Bagryana, yürekli ve yenilikçi kadın ozan olarak bilinmektedir. Onun şiir dünyası ilginç ve renkli yaşamsal betimlemelerle, doğal öğelerle, sıradan yaşam öyküleriyle, bireysel deneyimlerle, sevinç ve trajedilerle dolu somut ve hümanist bir sanat dünyasıdır. Bagryana'nın yarattığı sıra dışı yazınsal yapıtları, fantastik öğelerden ve hayali dünyadan uzak, ulusçu, dirim ve duygu dolu bir şiir dünyasına işaret etmektedir.

Bagryana'nın şiirleri şatafatlı ve süslü sözcüklerden uzak, sıradan insan konuşmalarına benzemektedirler, içten ve sansürsüz, açık ve içtenlikli, adeta müzik melodisi gibi yalın ve rahatlatıcıdır. Süslü sözcüklerden, sahte söylemlerden ve abartılı tespitlerden çok uzak olan içtenlikli, ezgili, yalın ve gerçekçi bir şiir dünyası.

1920 – 1930 döneminde Bulgar yazınına yürekli, iddialı ve hızlı bir giriş yapan Bagryana, özgüvenli, içten ve duygusal şiirleri ile okuyucuları büyülemiştir. Öylesine güçlü ve etkileyici, öylesine yenilikçi ve değişik şiirler ortaya koymuştur ki fark edilmemesi ve alkışlanmaması olanaksız idi. Bir meteor gibi Bulgaristan yazınına düşen Bagryana, düştüğü yerde derin ve kalıcı izler bırakmıştır. Bagryana, 1920'li ve 1930'lu yıllarda Bulgar şiirinin güzel duygusal, evrensel ve değer ölçütlerinde derin reformlar başlatan ozanların başında gelir. Bagryana'nın 1930'lar ve 1940'larda yayınladığı şiirlerinde

Bozhidar Bozhilov'un, Veselin Hanchev'in, İvan Peychev'in, Alexander Vutimski'nin, Blaga Dimitrova'nın, Radoy Ralin'in, Georgi Djagarov'un ve Stanka Pencheva'nın yazınsal yapıtlarından epey etkilendiği görülmektedir (BAN, 1976; Zarev, Karamfilov ve Sarandev 1976; Aleksandra, 2018).

Resim 4. Elisaveta Bagryana'nın ilk betiği olan "Ebedi ve Kutsal" (Вечната и святата).

Bagryana'nın şiiri ağırlıklı olarak duygu yüklü ve felsefidir; vatan ve insan özektir; oldukça lirik ama aynı zamanda insan dünyasının savaşımını ve arayışlarını yansıtmaktadır. Bagryana'nın yazınsal yapıtları onun yaşamsal deneyimlerini, gezi gözlemlerini, kişisel aşk deneyimlerini ve yaşam güçlüklerini yansıtmaktadır. Bu nedenle onun bireysel yaşantıları ile kadın deneyimleri adeta iç içe geçmektedir. Onun duygu dolu şiirlerini okuyan her kadın kendinden bir şeyler bulmaktadır, kendi anılarını canlandırmaktadır ve bazen de kendi yaşantılarıyla koşutluk kurmaktadır.

1927 –1983 döneminde Bagryana'nın Bulgaristan'da yayınlanan başlıca betikleri şunlardır:

- *Ebedi ve Kutsal* "Вечната и святата" (1927)
- *Denizcinin yıldızı* „Звезда на моряка“ (1931)
- *İnsan Yüreği* „Сърце човешко“ (1936)
- *Beş Yıldız* „Пет звезди“ (1953)
- *Seni Seviyorum Vatanım* „Обичам те, Родино“ (seçilmiş yapıtlar) (1956)
- *Kıyıda Kıyıya* „От бряг до бряг“ (1963)
- *Karşıt Noktalar* „Контрапункти“ (1972)
- *Seçilmiş Şiirler 1. ve 2. Cilt* "Избрана лирика 2 Тома" (1973)
- *Işıklı Gölgeler* „Светлосенки“ (1977)
- *Zamanın Kıyısında* „На брега на времето“ (1983)

Birçok Bulgar çocuk Bagryana'nın şiirleri, masalları ve betikleri ile büyümüştür. Bulgaristan ders betiklerinde ve çocuk dergilerinde en sık görülen kadın yazardır kendisi. Bu nedenle Bagryana, yazın eleştirmeni ve çevirmen olarak ve bununla birlikte ozan ve öğretmen olarak ünlendiği kadar, çocuk yazarı olarak da ünlenmiştir. Aşağıdaki satırlarda Bagryana'nın kaleme aldığı ve Bulgaristan'da basılan başlıca çocuk betikleri yayınlandıkları yıllara göre verilmiştir.

- *Yuvarlanan Yıl* "Търкулната годинка" (1931)

- *Yıldızcıklar “Звездички” (1938),*
- *Harika Noel Ağacı „Чудната елха” (1942),*
- *Mayıs Sabahı „Майско утро” (1951),*
- *Mutlu Çocuk Günleri „Детски дни щастливи” (1950),*
- *Moskova’ya Uçak „Самолет за Москва” (1953),*
- *Tren “Влак” (1955)*

Bagryana'nın şiir dünyasında sevgi/aşk ile anne/kadın temaları ozanın unutulmayan şiirlerinde özeysel konumda yer almaktadırlar. Aşağıdaki paragraflarda Bagryana'nın şiir dünyasının özeğinde yer alan bu tematik alanlar, ayrı ayrı irdelenmiş ve tartışılmıştır.

Bagryana'nın Şiirlerinde Sevgi ve Aşk Teması

Bagryana'nın şiiri son derece lirik ve duygusaldır hem geleneğe bağlı hem de başkaldırıdır hem çok yumuşak ve dokunaklı hem de çok gerçekçi ve serttir. Ozanın İkinci Dünya Savaşı'ndan önce kaleme aldığı aşk şiirleri o dönemin ekinse, toplumsal ve siyasal koşullarına göre hem sıra dışı ve başkaldırıcı hem de devrimci ve yürekli şiirler olarak adlandırılabilir. Bagryana'nın aşk şiirlerinde çok kimlikli ve çok yüzlü kadın portreleri yaygındır, bu nedenle ozanın şiirlerinde egemen olan kadın karakteri çelişkilerle ve zıtlıklarla doludur: hem yumuşak ve uyumlu hem çok sert ve başkaldıran birey (<https://dictionarylit-bg.eu/Елисавета-Багряна>).

Bagryana yaşamında sürekli aşkın peşinde koşan, aşka tapan ve şiirlerinde de aşkı yansıtan bir sanatçıdır. Hem sevgi ve mutluluk toplayan hem de sevgi ve mutluluk dağıtan bir kadın. 1973 yılında kendisiyle yapılan bir röportajda aşk ile ilgili şunları söylemiştir:

“Aşkı çok daha geniş anlamda algılıyor ve yorumluyorum. Âşık olma durumu yaratıcı bir durumdur. En iyi yazılar ve yapıtlar âşık olduğunuzda yaratılır. Mesela Leonardo Da Vinci'nin Mona Lisa'ya âşık olmadan bu olağanüstü tabloyu yarattığını düşünemiyorum. Aslında şiir de böyledir ve kendi içinde bir aşk heyecanı, bir aşk deneyimi taşır. İnsanlar, karlı bir dağın soluk kesen görünümüne, ilkyazda çiçek açan bir ağaca veya memleketlerine âşık olabilirler. Bizler bir düşünce dizgesine, imgelemimizde yaşayan bir görüntüye de âşık olabiliriz ve bununla ilgili şarkılar da söyleyebiliriz. Çünkü aşk dünyaya tapmaktır, yaşama bağlılıktır, yaşama sıkı sıkıya sarılmaktır.” (BTA, 2023).

Bagryana'nın 1926 yılında kaleme aldığı “Dalınç” (Унес) başlıklı şiiri onun duygu yüklü yüreğini, sevgiye ve aşka bakış açısını en iyi yansıtan aşk şiirlerinden biridir:

DALINÇ

Konuş, konuş, konuş! –

Ben seni dinliyorum gözlerim kapalı:

*- İşte bir dağdan geçtik, aştık bir yokuş
ve dünyanın üzerinde uçuyoruz havalı.*

*Solumuzda alev alev kanlı bir akşam,
sağımızda duman duman yangın yerleri.*

Hedef belli mi, ne zaman sökecek tan?

Nereye yönelik bu yolun dönemeçleri?

Özgür olacağımız o yere mi yoksa

*hani iki alev gibi birleşip harlayacağız,
hani gecede binlerce yıldızın ortasında
çift yıldız örneği parlayacağız?*

– Demek ki bilmiyorsun? Bilmiyorum ben de –
ama sen beni oraya götür yine de!
(Atasoy, 2014, ss. 120-124).

Bagryana'nın kaleme aldığı romantik "Dalınç" (Унес) başlıklı şiirinde sevgi, bağlılık ve aşk tutku doludur ve tüm güçlülere meydan okumaktadırlar. Aşkın peşinde koşan özgür kadını ne "alev alev kanlı akşamlar" ne "duman duman yangın yerleri" engelleyememiştir. Nereye gideceğini bilmesede o taptığı erkeğin arkasından gitmeyi çoktan göze almıştır. Tüm bunlar özgürlüğe ve aşka kavuşmak, gökyüzünde "çift yıldız örneği" gibi parlamak içindir. Güçlü içten duygular, kadınsı aşk özlemi ve bağlılık şiirin her satırında hissedilmektedir.

Bagryana'nın 1927 yılında kaleme aldığı romantik "Requiem" başlıklı şiirinde aşk bazen keşkelerle ve pişmanlıklarla bazen de hüznün ve gözyaşlarıyla doludur:

*"Ağlamam kendim için değil. – Keşke bu zalim
ve sefil yaşam aramıza dikseydi sarp setlerini –
keşke ayrılığa mahkûm edilmiş olsaydık daim,
keşke reddetseydin, bıraksaydın, unutsaydın beni..."*
(Atasoy, 2014, s. 120-124).

Requiem" şiirinde aşk tutku ve acı doludur, özlemlerle ve beklentilerle doludur ama en önemlisi de düğün hazırlıkları yapılırken sevgilinin ölüm haberi gelmektedir:

*"Ey üzerimdeki kanat, kara yazgının kanadı sen,
bilirim ki başımdan kalkmayacaksın ömrümce.
Sabah çanı çalmadan, akşam çanı çaldı birden
cenazeler yaşadım, düğün törenlerinden önce..."*
(Atasoy, 2014, s. 120-124).

Genç ozan "Requiem" şiirinde sevgiliyle adeta söyleşircesine içini dökmekte ve en mahrem duygularını haykırmaktan çekinmemektedir. Kadın ve erkek bu şiirde "kanat açmış kuşlara" benzetilmiş, özlenen kavuşma ise sorunlarla dolu gezegenden uzaklaşma olarak yansıtılmıştır.

*"Düşlerime geliyorsun her gece
ve kalıyorsun şafak sökene değin.
Saatler değişiyor hep usulünce
tekrarıymış gibi eski günlerin.*

*Biz kanat açmış kuşlar gibiyiz,
aşkın ve bekleyişin ateşlerinde.
– Şafakta beni de al götür, sessiz-
yoruldum dünyanın zor işlerinde."*

(Atasoy, 2014, ss. 120-124).

Resim 5. Bulgaristan'daki Colibri yayınevinde yayımlanan ve Bagryana'nın seçilmiş şiirlerini kapsayan "Ben Aşkın Kendisini Seviyorum" (Az Obucham Samata Lyubov) betiğinin dış kapağı.

Bagryana'nın 1925 yılında kaleme aldığı "Aşk" (Любов) başlıklı şiirinde Hazreti İsa ve Azize Magdalalı Meryem gibi kutsal dini önderler kullanılarak ilahi aşk yansıtılmıştır. Bu romantik şiirde aşk hem kutsal ve keşfedilmemiş bir sihirdir hem de ikirciklenmeden kendini feda etmeyi içeren bir teslimiyettir: "Ve ben kendimden geçmiş fısıldıyorum/ Mecdelli Meryem'in İsa'ya dediklerini:/ – işte ellerim, istediğin yere götür beni!"

AŞK

Kimsin sen, yolumun üzerinde duran
uykumu kaçırp gözkapaklarımdan,
dudaklarımdan gülüşümü koparan?
Yoksa bir büyü müdür bütün olanlar?
Eski ikonlarda görüyorum ben seni,
sesini duyuyorum rüyamda geceleri,
davetkâr gözlerle bakıyorsun bana,
içimi sıcak dalgalarca okşuyor sesin.
Kimsin sen benliğimi atan yangına,
Mefisto musun, yoksa Vaftizci misin?
Benim saf kalbimse bir kuş neşesiyle
çiçek açmış bahçede ötüyor da habire
Sevgilim diye çağırıyor senin ismini.
Ve ben kendimden geçmiş fısıldıyorum
Mecdelli Meryem'in İsa'ya dediklerini:
– işte ellerim, istediğin yere götür beni!
(Atasoy, 2014, ss. 120-124).

"Aşk" şiirinde yer alan "eski ikonalar", "davetkâr gözler", "sıcak dalgalar", "çiçek açmış bahçeler", "kuş neşesi" gibi özenle seçilmiş sözcükler ve benzetmeler şiire hem romantik ve gizemli hem de dinsel ve folklorik bir görünüm kazandırmaktadır. "Aşk" şiirinde egemen olan dinsel, romantik ve efsanevi söylemler ile İncil'den karakterler bu şiire mistik ve büyülü bir hava katmaktadır. Bu şiirde ozan tarafından yansıtılan aşk hem sevinç ve mutluluk peşinde koşmayı hem de acıyı, tutkuyu, gönüllü teslimiyeti ve hüznü yaşam serüvenini yansıtmaktadır. Bagryana'nın birçok yapıtında olduğu gibi "Aşk" şiirinde de özgür, gezgin ve başkaldıran kadın ile tutkulu, duygulu ve romantik kadın aynı karakterde bütünleşmektedirler.

Bagryana'nın 1923 yılında kaleme aldığı "Interieur" başlıklı şiirinde kadınlar ile erkekler arasındaki romantik ilişkiler aşk özlemi çerçevesinde ele alınmıştır. Bu duygulu şiirin, Bulgaristan yazınının en güçlü, en heyecanlı ve en sıra dışı aşk şiirlerinden biri olduğu iddia edilebilir. Geçmiş ve gelecek, anlam ve anlamsızlık, yaşam ve ölüm, geçici ve kalıcı duygu ve kavramları harmanlayan bu şiirde, insan diriminin yaşamsal döngüsü, sevgi bağlılığı ve aşk acısı betimlenmeye çalışılmıştır. Bu duygu yüklü şiirde aşk hem arayış ve tutkudur hem de kaçış ve kurtuluştur. Bagryana'ya özgü olan "tutku" ve "bağlılık", "kasıtsız gülüş" ve "tuhaf kokular", "kadınlık cilveleri", "eziklik ve pişmanlıklar", "gözlerim uzaklarda" gibi ilginç ve renkli kavramlar, farklı bir duygu dünyasının kapılarını aralamaktadırlar, "güçlü bir büyüün korkunç hükmüyle" aşkın portresini resmetmeye çalışmaktadırlar.

Bilinmeyene ve sonsuza ulaşma isteği, uzak memleketlere yolculuk, amansız aşklara yelken açma, yaşamsal güçlükler ve engellerle savaşıma, karmaşık kadın - erkek ilişkileri Bagryana'nın şiir dünyasının özeğinde yer almaktadır. Bagryana'nın kaleme aldığı "Interieur" başlıklı şiirinde beklentiler ve düş kırıklıkları, körü körüne bağlılık ve pişmanlık, huzursuzluk ve şaşkınlık, umutsuz aşk ve eziklik adeta iç içe geçmiş tinsel durumlardır. Tüm bunlar hem fırtınalarla dolu kadın iç dünyasına hem yaşamsal düş kırıklıklarına hem de hüznü aşk deneyimlerine ışık tutmaktadır.

INTERIEUR

*Beni tutkuyla, kibarca seyrediyorsun sen,
içtenlik ve bağlılıkla konuşuyorsun bana.
Dışarıda tipi esiyor hiç dinmeden.
Ben seni dinlerken gözlerim uzaklarda.*

*Tuhaf kokular saçıyor öyle hafiften
üzerime eğilen çiçeklerden her biri,
kımıldıyor onlar, hiç söz etmeden,
dün senin getirdiğini anımsatırmış gibi.*

*Sen ki bana ölesiye bağlısın belli
sen kesin benimsin sonsuza değin –
kasıtsız gülüşüm için başıyla beni,
süsüdür o kadınlık cilvelerimin.*

*Çünkü senin gibi âşığım ben de -
umutsuzca, ölesiye, körü körüne,*

*sürekli vazgeçiyorum nedense
gitmemekten o randevu yerine.*

*Ama senin gelişini fark ettiğimde
belinleyip uyanmışçasına uykudan,
huzursuzluk ve şaşkınlık içinde
kaçıyorum gizlice arka kapıdan.*

*Ve ona gidiyorum hemen anında
güçlü bir büyü'nün korkunç hükmüyle.
Ve dönüyorum şuracıkta bağrımda
eziklik ve pişmanlığın yüküyle.*

(Atasoy, 2014, ss. 120-124).

Bagryana'nın Şiirlerinde Kadın ve Anne Teması

Elisaveta Bagryana'nın şiirlerinde sıkça irdelenen kadınlar teması duygusal, tartışmalı ve çelişkilidir. Kadınsı bakış açısı, kadınsı dayanışma ve empati, kadınsal duyarlılık ve romantizm onun yapıtlarında ilk göze çarpan özelliklerin başında gelir. Elisaveta Bagryana'nın şiirleri sayesinde Bulgar yazınında ilk kez sıradan kadınlar şiir dünyasının özeğinde kahraman ve anne olarak yer almaya başlamışlardır. Genç ozanın şiirlerinde, folkloru ve ulusal ekini yaratan kadın ile aileyi ayakta tutan adsız Bulgar kadın, aynı karelerde buluşmaktadırlar. Özverili, çilekeş anne ile aşkı arayan kadın bazen aynı şiirde buluştukları gibi. Bu nedenle Elisaveta Bagryana Bulgaristan yazınının hem ilk yürekli kadın ozanı hem de ilk feminist yazarı olarak bilinmektedir.

Bagryana'nın yarattığı kadın portreleri ilginç ve çelişkilidir - aynı zamanda hem ebedi hem kutsal hem kurban hem de günahkârdırlar. Bu nedenle de 18 Aralık 1927 tarihinde yayınlanan Bagryana'nın ilk betiği "Ebedi ve Kutsal" başlığını taşımaktadır. Ozanın lirik anne kahramanı, sonraki kuşaklara aktaracağı çocuklar ve torunlar sayesinde ebedi ve kutsaldır. Ölümsüz kadın imajı, sevgiyle, sadakatle, sahiplendiği ailesiyle hem özverili hem de sonsuzdur. Bazen kendi yaşamından vazgeçerek yeni yaşamlara vesile olduğu için, yeni bir canlıyı yaşama bağladığı için, özverili anne olduğu için kadın sonsuz ve yazınsaldır. Bu nedenle kahraman kadının ölümü nihai ve mutlak değildir, özellikle de başkalarının yaşamaları için kendi ölümünü seçtiğinde.

Bagryana'ya göre anne olarak da sevgili olarak da tüm kadınlar kendilerinden bir şeyler vermekteler, bir şeylere katlanmaktadırlar, dahası çevresine aydınlık, dirlik ve sevgi saçmaktadırlar, tüm bu özellikleriyle de kutsal ve ölümsüzdürler. Ozana göre bir kadın, yalnızca bir anne olarak değil, aynı zamanda bir aşk kadını veya bir sevgili olarak da sevgi verme yeteneği açısından ebedi, kutsal ve ölümsüzdür. Kadınların özgürlüğüne, mutluluğuna ve bağımsızlığına büyük önem veren Bagryana'ya göre her kadının özgür ve mutlu olma hakkı vardır, anne olma ve aşk yaşamını belirleme hakkı vardır. "Ebedi" (Вечната), "Kurban" (Жертвата), "Kutsal" (Святата) ve "Gelin" (Невяста) şiirlerinde ozanın tüm bu duygu dolu dünyası ve sanatsal özellikleri gayet net görülmektedir.

Bagryana'nın kaleme aldığı "Ebedi" (Вечната) ve "Kurban" (Жертвата) şiirlerinde (<https://litenet.bg/publish5/ebagriana>) hem kutsal anne portresi hem ölüm teması hem de yaşamın sürekliliği temaları çok güzel resmedilmiştir. Hüzün ve umarsızlık kokan bu şiirde ölüm çok yalın ama çarpıcı bir dille yansıtılmış, dahası ölüm insanın yüzleşmesi gerektiği kaçınılmaz yaşam deneyimlerinden biri olarak betimlenmiştir. Elisaveta Bagryana'nın 1925 yılında kaleme aldığı "Ebedi" (Вечната) şiirinde doğurduğu çocuğun yaşamaları için kendi dirimini feda eden ölümsüz anne portresi çok duygulu bir dille yansıtılmıştır. "Ebedi" şiirinde Bagryana, kendi canından can veren, kendi

kanından kan veren, kendi soluğundan soluk veren özverili ve alp annenin öyküsünü kaleme almıştır. Yeni doğmuş bir bebeğin başı ucunda yatan "*kansız ve neredeyse sessiz, devimsiz, soluksuz kadın*" bu şiirin baş kahramanıdır. "*Yanıdaki beşikteki çocuğuna*" "*ölümsüz/edebi kanı*" aktaran bu özverili kadın, şiir başlığının "Ebedi" (Вечната) olarak adlandırılmasını da belirlemiştir. Son soluğunu bebeğinin başında veren bu çilekeş kadın, kendi genlerini ve kanını bebeğine aktararak ölümsüzlüğünü haykıracaktır. Bu yüzden bebeğin adının ne olduğu önemli değil - ister Maria ister Anna olsun, o yalnızca bir kız çocuğudur, o yalnızca yaşamın ve kanın devamıdır. Dünyaya gelen bebek, aynen annesi gibi gözler, dudaklar, saçlar taşıyacak, onun gibi gelecek ve bir gün onun gibi yazınsal ve görünmez olacak. Bu onun sonsuzluğunun gizidir, bu onun ölümsüzlüğünün ve görünmezliğinin gizidir.

Genç ozan Bagryana, anneliğin kutsallığını ve çocuk sevgisini 1925 yılında kaleme aldığı ve kendi annesine ithaf ettiği "Kurban" (Жертвата) başlıklı şiirinde çok güzel yansıtmıştır. Sayrı ve umarsız çocuğunun yatağının önünde Tanrı'ya yalvaran ve üç gün boyunca dualar okuyan uykusuz anne, acılı ve tuzlu gözyaşlarını silerken, trajik, kederli yazgısını da silip değiştirmek istemektedir. Yaşam ile ölüm, sayrılık ile mutluluk, geçmiş ile gelecek arasındaki ince çizgi şiirin her satırında hissedilmektedir. İliklerine kadar sevgi ve acı, iliklerine kadar özveri ve sorumluluk, iliklerine kadar hüznün ve umarsızlık şiirin her satırında hissedildiği gibi. Bu duygu dolu şiir, kahraman annenin, dualarıyla çocuğunu kurtarma arzusu ile başlar umarsız yakarışlarına, kendini feda etmeye anık olma isteği ile duygularını sürdürür ve sonunda evladının acılarını ve ıstıraplarını dindirmek için onun ölümünü arzulamaya başlamasıyla sonuçlanır. Anne yüreğinin duygular dünyasında bu üst sınırının aşılması, kurtuluş tansığına neden olan büyük ve gerçek sevgidir.

*"Bir mucize gerçekleşti: küçük bir alev parladı,
Hasta çocuk kurumuş dudaklarını kımıldattı
ve kısık bir sesle konuştu: ekmek ver anne."*

(Atasoy, 2014, ss. 120-124).

Camdan dışarıya bakan anne, diğer çocukların oyun oynadıklarını izlerken, üç gün devinmeyen, konuşmayan, ölümü bekleyen çocuğuyla yüzleşmektedir. Kederli anne, kendi dirimini onun dirimi için bağışlamaya anıklanırken, sayrı çocuğunun "*bana ekmek ver anneciğim*" isteği her şeyi alt üst ederek bir tansığa dönüşür. Bu beklenmeyen tansık hem yaşama dönüşüne hem anne mutluluğuna hem de beklenmeyen dirimlik şaşkınlara ışık tutmaktadır. Anne mutlu, çocuk ölümden kurtuldu ve yeni bir yaşam sayfası aralandı ve tüm bunlar kısacık bir şiirde.

Anneliğin ve insanlar arasındaki sevginin kutsallığını en iyi yansıtan alp kadınların başında kuşkusuz İsa Mesih'in Annesi olan "Azize Meryem" gelir. 1927 yılında yayımlanan ve "Ebedi ve Kutsal" (Вечната и святата) betiğinde yer alan Bagryana'nın "Kutsal" (Святата) şiiri tam da "Azize Meryem" için yazılmıştır. Bu çarpıcı şiirde Tanrı'nın annesi cennet katlarından gelen bir azize olarak değil, ilahi oğlunun insanlar arasındaki sevgi bağlarını yaymasını sağlayan sıradan bir anne olarak gösterilmiştir. İnsanlık, kardeşlik ve sevgi adına kendi oğlunu şehit vermiş onun trajik ölümüne tanık olmuş kederli bir anne:

*"Gökyüzünün oğlu diyorlar ona,
Yeryüzünün kralı diyorlar ona,
Ve sen "birbirinizi sevin" mesajını dinlerken,
beşiğin üzerinde bir haç görüyorsun."*

(Atasoy, 2014, ss. 120-124).

Bagryana'nın kaleme aldığı "Kutsal" (Святата) şiirinde acılı, hüznü ve alp anne ile özverili ve ölümsüz anne temaları Hristiyan inanç örgeleri ve "Azize Meryem" imajı ile bütünleşmektedir. Bu duygu dolu şiirde, İsa Mesih'in annesi olan Meryem Ana kutsallığı, anneliği ve ölümsüzlüğü

birleştiren, oğlunun katledilmesine tanık olan, trajedilere ve güçlülere göğsünü siper etmiş bir alp kadın bir örnek model olarak yansıtılmıştır. Yaşamdaki tüm güçlülere ve yağlıklara karşı şiirin son satırlarında insanlığa verilen "birbirinizi sevin" iletisi hem Hristiyan dinine hem de evrensel hümanizme atıfta bulunmaktadır. Sonuç olarak Bagrya'nın resmettiği kadın karakteri, yalnızca özverili bir anne olarak değil, aynı zamanda sevgili olarak, eş olarak, dahası özgür bir aşk kadını olarak karmaşık ve çok katmanlı bir portreyi yansıtmaktadır. Ayrıca çok yüzlü ve çok kimlikli bu kadın karakterinin en önemli özelliği anne olarak da sevgili olarak da yazınsal, kutsal ve ölümsüz olmasıdır.

Bagryana'nın kaleme aldığı "Gelin" (Невяста) başlıklı şiirinde aşkı arayan ve evliliğe anıklanan genç bir kızın aşk beklentileri ve duygu dünyası yansıtılmıştır. Bu lirik şiirde beklenen düğün töreni bir kutsallık eylemi, bir sadakat vaadidir, dahası aşka ulaşmak için kendini yok etme vaadidir. Bu masalsı aşk temalı şiirde genç gelin, sevgilisini şevkle ve sevgiyle bekleyen, çiçeklerle süslenmiş "beyaz gelinlik giymiş bir peri" gibidir:

"Ben beyaz gelinlik giymiş bir peri
bekliyorum işte -şevkle, sevgiyle-
avuntum, sevincim olarak seni
süslemek için gençlik çiçekleriyle."

(Atasoy, 2014, ss. 120-124).

Temiz ve masum bir aşk, ölüme meydan okuyan aşk, çirpinişlarla ve umarsızlıklarla dolu bir aşk egemendir bu şiir satırlarında. "Gelin" (Невяста) başlıklı şiirinde aşk her şeyden önce güven, kaçış ve teslimiyettir, dahası aşk için ölüm dahi göze alınır:

"Al beni – kalbimde sonsuz sevgimle,
Adsız hediyemle al götür beni.
İşin sırrı ölüm içerse bile
Önce al sonra da tut öldür beni."

(Atasoy, 2014, ss. 120-124).

Bagryana'nın 1925 yılında kaleme aldığı "Kız Torun" (Потомка) başlıklı şiirinde genç ozan kendi ulusal ve budunsal köklerini sorgulamakta, dahası geçmişle, kimliğiyle ve ekinsel aidiyetiyle yiğitçe yüzleşmektedir. Zaman zaman ulusalcı esintilerinin, bireysel arayışların, toprak ve budunsal bağlılığın egemen olduğu şiirde hem kadın kimliği ve tarihsel kalıt sorgulanmakta hem de doğa öğelerine ve yaşadığı topraklara bağlılık onaylanmaktadır: "Ben belki günahkârım, belki vefasız,/ bir gün belki yol ortasına yığılacağım,/ ama bil ki sadık kızınım, seninim yalnız,/ benim canım kanım, toprak anacığım." "Kız Torun" (Потомка) başlıklı şiirinde yer alan bu duygusal kıtada bir yandan hümanist bir söylem, diğer yandan yaşam ve ölümlü yiğitçe yüzleşme hissedilmektedir. Genç ozan, bu ünlü şiirinde duygulu ve romantik ama daha da önemlisi içten ve insancıl bir söylemle okuyucu etkilemektedir.

KIZ TORUN

Cetlerimden kalan ne bir resim var,
ne yazılmış bir kitabı soyumun benim,
vasiyetlerini bilmiyorum bugüne kadar
ne şekil ve şemalini uzak seleflerimin.

Ama farkındayım ruhumda eşsiz bir şevkle

*eskiden beri dolaştığının asi göçebe kanın.
Odur beni uyandıran geceleri hiddetle,
odur beni sürükleyen koynuna ilk günahın.*

*Belki de kara gözlü ninelerimden biri,
ayağında ipek şalvar ve başında türban,
bir gece yarısında arda koyup her şeyi
yabancı bir genç hanla kaçmış buradan.*

*Kim bilir belki de Tuna kıyılarını
inletmiş durmuş bir atın nal sesleri,
rüzgâr iki kişinin kurtarmış canlarını
karla örtüp koşan atın bıraktığı izleri.*

*Belki bu yüzden zevk alıyorum ben
bu uçsuz bucaksız düz ovalardan,
koşuşan atlardan, kırbaç sesinden
ve rüzgârlaşan özgür haykırışlardan.*

*Ben belki günahkârım, belki vefasız,
bir gün belki yol ortasına yığılacağım,
ama bil ki sadık kızınım, senin yalnız,
benim canım kanım, toprak anacığım.
(Atasoy, 2014, ss. 120-124).*

Doğa sevgisi ve saygısı Bagryana'nın şiirlerinde birçok kez hissedildiği üzere "Kız Torun" başlıklı şiirinde de hissedilmektedir. Ozanın yarattığı kadın karakterde, toprak ana ile kadın ana adeta bütünleşmektedirler: her ikisi de bereket ve gelecek kuşaklar sunar, her ikisi de sevgi ve mutluluk getirir, her ikisi de benzersiz ve kutsaldır. Şiirde toprağa ve anneye olan sadakat ve bağlılık çok açık bir biçimde belirtildiği gibi, yaşamsal düş kırıklıkları ve günahkâr kadın geçmişi de şiirde açıkça belirtilmiştir.

"Kız Torun" başlıklı şiirde Bagryana'nın yarattığı lirik kadın kahraman hem kendi "asi göçebe kanı" ile yüzleşmekte hem de geçmişini eleştirmektedir: "Ben belki günahkârım, belki vefasız". Bagryana'ya özgü bir biçim bulunmaktadır bu duygu yüklü şiirde, ona özgü bir manevi muhasebe: bir yandan teslimiyet ve onay, diğer yandan sorgulama ve başkaldırı. "Kız Torun" başlıklı şiirdeki adsız kadın bir yandan yurda, toprak anaya ve doğaya bağlılık belirtmekte, diğer yandan da kutsal ekolojik ve ekinsel öğelere göstermemiz gereken sevgi ve saygının altını çizmektedir. Şiirdeki kadın karakter hem kendi geçmişini ve davranışlarını sorgulamaktadır: "Ben belki günahkârım, belki vefasız" hem de ölümle yığıtçe yüzleşip toprak anaya sadakatini duyurmaktadır: "bir gün belki yol ortasına yığılacağım,/ ama bil ki sadık kızınım, senin yalnız,/ benim canım kanım, toprak anacığım." Sonuç olarak çok sıra dışı, içten ve yüreklice bir söylem vardır "Kız Torun" şiirinde.

Sonuç ve Tartışma

29 Nisan 2023 tarihinde tüm Bulgaristan'da Elisaveta Bagryana'nın 130. yıldönümü öğrenciler, öğretmenler, veliler, hükümet yetkilileri, ozanlar ve yazarlar tarafından coşkuyla kutlanmıştır. Aynı yıl, farklı şehirlerde onun adına paneller, konferanslar, şiir dinletileri ve yarışmalar organize edilmiştir. Tüm Bulgar halkı bir kez daha onu anmış, bir kez daha onu hatırlamış ve bir kez daha onun unutulmayan şiirlerini yüksek sesle okumuştur. Bugün Bulgaristan'ın çeşitli yerleşim birimlerinde sokaklar ve caddeler, sinemalar ve tiyatrolar, okullar ve ekin özekleri Bagryana'nın adını taşıyarak sanatçının ölümsüzleştiğini kanıtlamaktadırlar. Uzun ve renkli yaşamı boyunca Bagryana önemli bir siyasi rejim değişikliğine, iki dünya savaşına ve iki siyasi ulusal felakete tanıklık etmiştir.

Bulgar yazın uzmanları, Elisaveta Bagryana'yı bazen özgür ruhlu savaşçı bir Amazon kadınına benzetmişler, bazen her siyasi iktidarla geçinmeyi başaran her dönemin yazarı olarak görmüşler, bazen XX. yüzyılın Penelopa'sına benzetmişler, bazen de ölümcül ve talihsiz kadın olarak algılamışlardır. Sanki bir başka tarihsel dönemden atlayıp gelmiş olan Bagryana, hem çok sevilen ve çok kıskanılan bir yazar hem de çok yetenekli ama aynı zamanda çok eleştirilen ve çok günahkâr bir kadın olarak algılanmıştır. Tartışılmaz bir yalın gerçek varsa o da Bagryana'nın Bulgar yazınının ilk sanatsal kadın savaşçısı ve en yetenekli kadın ozan dehası olmasıdır.

Balkan yazın çevrelerinde Bagryana, hem Bulgar yazınının yenilikçi çağcıl kadını hem de dikbaşlı devrimci feminist yazarı olarak bilinmektedir. Çok yönlü bir yazar olan Bagryana, uzun yaşamı boyunca, feodal tutumları ve ilkel toplumsal ön yargıları gereksiz gören, erkek egemenliğindeki bir dünyada yaşamayı reddeden, kadınların çağdaşlaşmalarından ve özgürleşmelerinden yana olan bir yazar portresi oluşturmuştur. Bu nedenle Bulgaristan yazınında ayrıcalıklı bir yeri olan Bagryana, bireysel ve toplumsal özgürlükleri bayraklaştıran, hak ve adalet arayan, başkaldırıcı ve güçlü kadın imajıyla dikkat çekmektedir.

20. yüzyılın en önemli Bulgar ozanlarından biri olarak kabul edilen Bagryana'nın yazınsal yapıtlarında lirik aşk, yaşam kesitleri, güzel duyusal güzellik, doğa objeleri, özgürlük ve gençlik temaları, bireysel ve toplumsal sorunlar, toprak ve vatan sevgisi, insan portreleri ve politik temalar yan yana yer almaktadır. Onun şiirleri ne soluk kesen sözcükler ne sıra dışı benzetmeler ne de oğlan üstü sözcük oyunları ile dikkat çekmektedirler. Onun yazınsal yapıtları sıradan, ezgili, yalın ve gündelik şiirler olarak tanımlanabilirler. O zaman Bagryana'nın yazınsal özgünlüğü ve sanatsal ustalığı nerede gizlenmektedir? Basit olayları halkın ve okuyucunun düzeyine yalın ve duygulu bir dille anlatması onun en büyük sanatsal özelliklerinin başında gelmektedir. Yaşama ve ölüme, aşka ve özleme, doğaya ve vatana kadın gözüyle bakarak Bulgaristan yazınına yeni bir kadınsı bakış açısı kazandırdığı için Bagryana yüce ve yetenekli bir ozandır. Korkusuz ve içten tespitler, devrimci ve özgürlükçü ruh, toplumsal geleneklere başkaldıran bir söylem onu ölümsüz ozan kılan bir başka sanatsal özelliğidir. Düşünce ve söylemlerdeki özgürlük, istek ve amaçlardaki özgürlük, tinsel dünya ve ifadelerdeki özgürlük, bireysel hak ve toplumsal adalet arayışları ile birleşerek o zamanın tabularına meydan okuyan yıkıcı ve dönüştürücü özgürlük dalgasına dönüşmekte ve tüm bunlar Bagryana'nın şiirlerinde çok güçlü hissedilmektedir. Sonuç olarak, insan haklarına ve özgürlüklere olan bağlılık Bagryana'nın büyük Bulgar ozanları arasında yer almasını sağlayan bir diğer sanatsal özelliğidir.

Bagryana gençlik döneminde sürekli gizlenmiş, kendi adını ve soyadını dahi şiirlerinin altına koymaktan çekinmiştir. Bu nedenle yazar, belli bir dönem, "Niçiya Dolçe", "Elizabeta B.", "Bagryana", "Mikaela" ve "Elisaveta Blenova" gibi takma adlar ile şiirlerini yayınlamıştır. Şiirleri yanı sıra Bagryana, seyahatnameler, yazın eleştirileri, öyküler, bilimsel makaleler ve notlar, tiyatro oyunları, çocuk betikleri ve araştırma/inceleme yazıları da kaleme almıştır. Bulgaristan'ın ilk kadın ulusal ozanı olan Elisaveta Bagryana'nın kişisel ve sanatsal başarıları şöyle özetlenebilir (Peyçeva, 2005; Dimitrova, 2023; Sarandev, 2000).

- Bagryana'nın şiirleri 30'dan fazla dile çevrilmiş ve Romanya, Yugoslavya, SSCB, Çekoslovakya, İtalya, İsveç, Belarus, Portekiz, Polonya ve Fransa gibi ülkelerde yayınlanmıştır.

- 1930 yılında Vladislav Šak, Bagryana'nın kaleme aldığı "Ebedi ve Kutsal" betiğini Çekçe'ye çevirerek Çekoslovakya'da yayınlamıştır.
- 1931 yılında, ABD'nin Oklahoma Üniversitesi'nin resmi bir yayını olan Books Abroad'da Artur Kolman adındaki bilim uzmanı, Bulgar yazını üzerine kaleme aldığı bir makalesine Bagryana'nın şiirlerini de dâhil etmiştir.
- Bagryana, 1943, 1944 ve 1945 yıllarında Stefan Mladenov tarafından Nobel Yazın Ödülü için önerilmiştir ama bu değerli ödül ona hiçbir zaman verilmemiştir.
- Bagryana, Mladen İsaev ve Nikola Furnadjiev ile birlikte Bulgaristan Ulusal Marşının söz yazarlarından biridir.
- Ulusal sanata ve Bulgaristan yazınına katkılarından dolayı 1953 ve 1959 yıllarında Bagryana'ya "Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Madalyası" (Орден Народна Република България) iki kez verilmiştir.
- Yetenekli yazar 1967, 1968 ve 1973 yıllarında Bulgaristan'ın en saygın nişanı olan "Georgi Dimitrov Özel Madalyası" ile ödüllendirilmiştir.
- Bulgaristan Komünist Partisi ve Hükümet yetkilileri tarafından 1963 yılında Bagryana'ya "Ulusal Ekin Sanatçısı" (Народен деятел на културата) ve 19967 yılında da "Sosyalist Emeğin Kahramanı" (Герой на социалистическия труд) unvanları verilmiştir.
- 1969 yılında, İtalya'nın başkenti Roma'da Uluslararası Şiir Birliği tarafından Bagryana'ya altın madalya verilmiştir.
- 1973 yılında Velko Yordanov "Elisaveta Bagryana" adında ilk belgesel filminin çekimlerini tamamlamıştır.
- 1980 yılında Bagryana'ya "İvan Vazov Özel Yazın Ödülü" verilmiştir.
- Bulgaristan Komünist Partisi ve Hükümet yetkilileri tarafından 1983 yılında Bagryana'ya "Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Kahramanı" (Герой на Народна Република България) madalyası verilmiştir.

Bagryana çok boyutlu ve çok yönlü bir yazar olup yapıtlarında çok farklı konuları ele alıp çok farklı tematik alanlar dile getirmiştir. Onun şiir dünyasında kadın ve anne temaları, sevgi ve aşk temaları, insan hakları ve özgürlük temalarının yanı sıra sosyalist dizgeyle ve yad ülkelerle ilgili temalar da vardır; doğa öğeleriyle, vatan ve toprak bağlılığıyla, insan portreleri, yöresel panoramalar ve toplumsal ilişkiler ile ilgili temalar da vardır. Bagryana hem oyun ve masal yazarıdır hem gazete ve dergi yayımcısıdır hem yetenekli bir çocuk yazarıdır hem de sıra dışı bir şiir dehasıdır. Bu nedenle kendisi çok meslekli, çok yetenekli ve çok yönlü bir Bulgar sanatçı olarak görülebilir.

Resim 6. Elisaveta Bagryana'nın Sofya kentindeki gömütü

Döngüsellik ve değişim, kişisel ve toplumsal savaşım, deniz ve yad memleket yolculukları, toprak bağlılığı ve vatan sevgisi, kadın ve anne temaları, insan hakları ve özgürlük temaları Bagryana'nın şiir dünyasında özeysel konumda yer almaktadırlar. Ölümsüz yapıtında “aşk” – “deniz” – “kadın” – “anne” – “vatan” – “doğa” – “ölüm” gibi kavramları sıkça kullanılan ozan, unutulmaz şiirlerinde insan yaşamının anlamını, birey – vatan, birey - doğa ve birey – dünya ilişkilerini sorgulamaktadır. Ozanın yapıtlarında bir yandan doğa ve vatan özlemi diğer yandan da aşk ve mutluluk arayışları yer almaktadır. Bagryana'nın yapıtlarında yansıttığı düşünce ve duygular, anılar ve hatıralar, haykırışlar ve mesajlar fiziksel ortamı, coğrafi sınırları ve tarihsel zamanı aşarak yeni bir dünyanın yeni bir zamanın kapılarını aralamaktadır. Tüm bunlardan dolayı Bagryana, tüm dünyada yenilikçi, savaşımçı ve devrimci kadın yazar imajı ile tanınmaktadır. Ünlü ozan şiirlerinde “erkek – kadın”, “köy – kent”, “beden – tin”, “yeryüzü – gökyüzü”, “gidiş – dönüş”, “kara – deniz”, “yükselme – alçalma”, “gençlik – yaşlılık”, “aydınlık – karanlık”, “yakın – uzak”, “gündüz – gece”, “sabah – akşam”, “sevinç – hüzn”, “yerli – yad”, “güzel – çirkin”, “dağ – ova”, “doğa – teknoloji”, “iyi – kötü”, “ilkel – çağcıl” gibi karşıt kavramları sıklıkla kullanmaktadır (İgov, 2002, ss. 693-694).

Bagryana'nın şiir dünyası, yazar ile okuyucuyu bütünleştiren şiirlerle, su gibi akıp giden mısralarla, bazen halk ekininin derinliklerinden bazen kadın çığlıklarından gelen haykırışlarla doludur. Bagryana'nın şiirleri hem Bulgar halk ekini ve Bulgar gelenek-görenekları ile beslenmekte hem de onlarda evrensellik ve çok ekinlilik izlerine rastlanmaktadır. Yazarın çok sayıda yad ülkeyi ziyaret etmesinin ve yolculuklara olan düşkünlüğünün bunda kuşkusuz büyük bir payı vardır. Onun şiir dünyasında Bulgaristan'ın birçok yöresinden doğal ve ekinsel panoramalar yansıtıldığı gibi Venedik, İstanbul, Paris, Moskova gibi şehirlerden, Uzakdoğu, Balkanlar ve Bretanya bölgelerinden, Rusya, Brezilya, Fransa ve Lübnan gibi ülkelerden peyzajlar, gözlemler ve coğrafi-ekinsel yansımalar da vardır. Bu nedenle onun kaleme aldığı şiirlerde bazen İstanbul Boğazı ve Paris sokakları, bazen Brezilya veya Fransa sahilleri, bazen Rusya ormanları ve Slovenya köyleri betimlenmiş ve irdelenmiştir. Elisaveta, kabuğuna ve yaşadığı döneme sığmayan, özgür ve gezgin bir kadındır; dahası yeniliklere, keşiflere, maceralara ve bilinmeyen yerlere yolculukları seven özgür ruhlu bir gezgindir.

Kaynakça

- Aleksandra, A. (2018). *Reçnik na Bılgarskata Literatura Sled Osovobojudenieto*. İnstitut za Literatura na BAN.
- Atasoy, A. E. (2014). *1860'lardan Günümüze Bulgar Şiiri Antolojisi*, Aziz Kliment Ohridski Üniversitesi Yayınları.

- BAN (1976). *Reçnik na Bilgarskata literatura (Cilt 1)*. İzdatelstvo na BAN
- İgov, S. (2002). *İstoriya na Bilgarskata Literatura*. İzdatelstvo Siela. Ministerstvo na Narodnata Prosveta. *Literatura za 10. klas*. Dirjavno İzdatelstvo Narodna Prosveta.
- Peyçeva, K. M. (2005). *Biografii na Bilgarski Pisateli*. İzdatelstvo Damyan Yakov.
- Sarandev, İ. (2000). *Reçnik po Bilgarska literatura 1. Çast*. İzdatelska Kışta "Hermes".
- Zarev, P., Karamfilov, E. ve Sarandev, İ. (1976). *İstoriya na Bilgarskata Literatura*. İzdatelstvo na BAN.
- Zarev, P. (1971). *Panorama na Bilgarskata Literatura*. İzdatelstvo Nauka i İskustvo.
- Dimitrova, D. (2023). *Elisaveta Bagryana – Veçnata Stihiya v Bilgarskata Poeziya*. BNR: Arhiven Fond. <https://archives.bnr.bg/elisaveta-bagryana/>
- Penev, B. (t.y.). Digitalna Biblioteka "Bilgarska Literaturna Kritika". E.T: 31 Ağustos 2024, <https://bglitcritics.org/author/boian-penev>
- Mihaylova, D. (2022, 15 Eylül). *Silata na Peroto: Elisaveta Bagryana – Fatalnata Jena*. Chronicle. <https://chr.bg/istorii/lichnosti/silata-na-peroto-elisaveta-bagryana-fatalnata-zhena/>
- Antonova, A. (t.y.). *Elisaveta Bagryana*. Reçnik na Bilgarskata Literatura Sled Osvobođenieto. <https://dictionarylit-bg.eu/Елисавета-Багряна>
- BTA (2023, 28 Nisan). *Elisaveta Bagryana: Lyubovta e Vlyubenost v Sveta, v Jivota*. Glasove. https://glasove.com/na-nov-glas/elisaveta-bagryana-lyubovta-e-vlyubenost-v-sveta-v-zhivota#google_vignette
- Elisaveta Bagryana – Poeziya*. (t.y.). Literaturnen Klub. E.T: 31 Ağustos 2024, <https://litclub.bg/library/bg/bagryana>
- Elisaveta Bagryana*. (t.y.). Spetsializiran Portal Liternet. E.T: 31 Ağustos 2024, <https://liternet.bg/publish5/ebagryana>
- 20 interesni fakta za Elisaveta Bagryana*. (t.y.). Vsiçki Temi. E.T: 31 Ağustos 2024, <https://vsichkitemi.com/8-20-interesni-fakta-elisaveta-bagryana/>
- Mihaylova, A. (2024, 29 Nisan). *Elisaveta Bagryana i Boyan Penev: Edna Svyata i Greşna Lyubov. Woman*. <https://woman.bg/article/2023080402184267357>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasından, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayının ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.